

BOUWMATERIAAL

VERSCIJNEN IN DE PUBLIEKE RUIMTE VOLGENS HANNAH ARENDT

Een politiek denker is niet per definitie een praktische denker. Maar denken over politiek zoals Hannah Arendt deed, heeft wel degelijk praktische betekenis. Dat komt door haar grondhouding. Ze was van mening dat mensen met elkaar van doen hebben omdat ze samen leven. En dat betekent dat mensen voor het gemeenschappelijke ('de gemeenschap') een verantwoordelijkheid hebben, aldus Arendt. Dat is véél meer dan een idee: het impliceert volgens haar een bepaalde manier van doen, actief zijn, handelen.

Daarom is het goed mogelijk (een deel van) haar gedachtegoed te vertalen in handelingen of aanwijzingen voor concreet gedrag. Zo presenteerde ze haar politieke gedachten zelf niet. Maar voor wie zoekt naar concrete ideeën die je met een beetje goede wil zelf kan omzetten in voornemens en praktische handelingen, kan bij Arendt goed terecht. Dat begint te gloriëren als we stilstaan bij twee pijlers onder haar denken.

De eerste pijler is de idee dat er tussen mensen een bepaalde ruimte heerst of bestaat. Ze noemt dat de 'tussenruimte' en gebruikt de tafel als metafoor. Die staat tussen mensen in als ze in gesprek zijn. In die tussenruimte krijgt de kwaliteit van het samenleven vorm. We kunnen dit ook de publieke ruimte noemen, waarin het openbare leven zich afspeelt. We nemen hier deel aan het verkeer, organiseren projecten, werken samen, zorgen voor het portiek of de straat, spreken ons uit in een gesprek, willen geïnformeerd zijn over de wereld, gaan naar de stembus, bedrijven politiek.

De tweede pijler gaat er vanuit dat mensen (als geen ander dier) in staat zijn iets op gang te brengen op eigen initiatief. Mensen kunnen iets nieuws beginnen, iets scheppen dat voorheen nog niet bestond. Dat komt doordat we over onszelf kunnen nadenken, kunnen reflecteren op wie we zijn en wat we doen. Daarom kunnen we ook kritisch zijn over onszelf en bedenken dat het nodig is iets anders te gaan doen. We kunnen een verandering wensen en daar onze zinnen op zetten. We kunnen zelfs *onzelf* willen veranderen en dáár werk van maken. Je zou ook kunnen zeggen: door op onszelf en ons leven te reflecteren, kunnen we met onze handelingen het verschil maken.

Met deze twee pijlers in gedachten kunnen we elementen uit Arendts werk vertalen in bijvoorbeeld de volgende drie x drie aanbevelingen. Die kun je op je laten inwerken en als je daar voor voelt, proberen ze om te zetten in daden. Of proberen ze te vertalen in een actieve houding, in een bepaalde instelling en opstelling die in de dagelijkse praktijk herkenbaar en merkbaar wordt voor de mensen met wie je werkt of samenleeft. Mocht dit een beetje lukken dan ervaar je wat Hannah Arendt beweert, namelijk dat je in staat bent iets nieuws te laten beginnen.

Doe precies zoals het hier staat, of houd wat afstand en maak er een eigen vertaalslag van. Test de kracht van haar ideeën. Of: beproef de kracht van je eigen handelen.

Aanwijzing 1: Denk na, goed en diep

- Vecht tegen de oppervlakkigheid: doe niks op de automatische piloot of omdat het zo hoort. Denk zelf na of je wilt doen wat je gaat doen. Ben je akkoord met de opdracht die je uitvoert?
- Ga in gesprek met jezelf. Bevraag je denken en je daden en ontdek dat er in jouzelf meerdere perspectieven huizen. Neem niks als vanzelfsprekend aan. Blijf kritisch, vooral op je jezelf.
- Ontwikkel een wil om te begrijpen. Als je begrijpt wat er gebeurt, kun je beter reflecteren op de vraag wat jij zelf te doen hebt. Maak er werk van, span je in om te doorgronden wat er gaande is, hoe je leeft, wat je meemaakt.

Aanwijzing 2: Verschijn, wees hoe je handelt

- Heb aandacht voor de ander, laat je in een ontmoeting niet afleiden. Je kunt er dan zijn als mens en de ander als individu ontmoeten. Zie je elkaar?
- Ontvang de aandacht (van anderen) voor wie jij bent. Neem de ontmoeting serieus en ga niet voorbij aan de betekenis ervan. Ervaar je wat er gebeurt?
- Kom tevoorschijn, laat je zien. Neem ruimte in zonder de ander weg te drukken. Verstopt je niet achter een façade maar toon wat je waard bent in de vorm en mate die bij je passen. Verschijn je voor de ander?

Aanwijzing 3: Neem verantwoordelijkheid, heb zorg voor de tussenruimte

- Zie goed dat de gemeenschap 'van' iedereen, dus van elk mens afzonderlijk is. Ook jij bent deeleigenaar. Zorg jij goed voor de tussenruimte?
- Weet dat iedereen verantwoordelijkheid is voor deze publieke ruimte. Je leeft erin, je werkt ermee, je beïnvloedt de kwaliteit ervan. Is de ruimte gezond?
- Neem verantwoordelijkheid voor je handelen. Deins niet terug voor het onvoorspelbare. Durf een begin te zijn.

LEES EN GEBRUIK OOK

- Hannah Arendt: politiek denker die de wereld liefhad (Esther Blaauw)
  - Hannah Arendt Podium en de praktijk (Esther Blaauw)
-

VERDER LEZEN EN STUDIE

- Hannah Arendt - *Het leven van de geest*. Utrecht: Ten Have (2021).
  - Joop Bering (red.) - *Aan het werk met Hannah Arendt. Professionals in onderwijs, zorg en sociaal werk*. Leusden: ISVW Uitgevers (2017).
  - Hannah Arendt - *Politiek in donkere tijden. Essays over vrijheid en vriendschap*. Amsterdam: Boom (1999).
-

MACHT EN MOED

- § 6.5 Willen volgens Hannah Arendt
- pagina's 393-404 § 6.10 De socratische methode volgens Jos Kessels

Dit *Macht en moed Praktijkboek* wil ambtenaren praktisch helpen met ‘goed werk’ leveren. Het biedt inspirerende visies en meer dan vijftig dialogovormen, reflectie- en tegenspraakstechnieken om de waan van de dag te doorbreken en vrije ruimte te maken voor gewetensvragen, beroepsethiek en ambtelijk vakmanschap. Dat helpt om te leren van fouten, meningsverschillen als voordeel te zien en de vergadersleer te kantelen naar een vruchtbare, inclusieve gesprekscultuur. Dat maakt de overheid beter.

Erik Pool (1961) was journalist, ondernemer en interim-manager, werd na de toeslagenaffaire programmadirecteur Dialoog en Ethiek (Rijksoverheid) en benut filosofie om overheidswerk (moreel) sterker te maken. Pool publiceerde diverse essays over tegenspraak en levenskunst, waaronder *Aanwijzingen voor het goede leven* (Boom, 2014). Zijn visie op zijn huidige werk zette hij uiteen in *Macht en moed. Ambtelijk vakmanschap en de kunst van het tegenspreken* (Rijksoverheid, 2021) dat in korte tijd een groot lezerspubliek verwierf, binnen en buiten de overheid.

M. m. v. Hanne Bikker, Esther Blaauw, Anne-Marie Buis, Job Cohen, Chris van Dam, Jos Delnoij, Ingrid van Dijk, Wouter van Eendenburg, Freek de Jonge, Peter Kanne, Jos Kessels, Susanne van den Oudenburg, Nynke Laverman, Sandra Palmen, Jan Ewout Ruiters, Gijs Scholten van Aschat, Miriam van Staden, Toon Tellegen, Paul van Tongeren, Bas Volkers, Jessica Vuijk en Rogier van der Wal.